

УДК 811.161.2'271 + 371

МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Тетяна Сукаленко

*Національний університет державної податкової служби України
вул. Карла Маркса, 31, м. Ірпінь Київської області, 08201, Україна
sukalenko_78@mail.ru*

У статті розкрито механізми творення фемінно маркованого метафоричного значення, семантичне співвідношення прямого й переносного значень, джерела оцінного змісту в метафорі, роль образно-мотиваційних компонентів у метафоричному найменуванні осіб жіночої статі, архетипність, міфологічність метафоричних фемінітивів.

Ключові слова: гендерний концепт *жінка*, гендерний стереотип, метафора, метафорична номінація, образна парадигма, лексико-семантична група, мікроконцепт, концептуальний аспект.

У сучасній лінгвогендерології наявні загальнонаукові підходи до тлумачення гендерних стереотипів у суспільстві й свідомості мовців (В. Агеева, О. Кісь, В. Коваль, А. Мартинюк, В. Слінчук, Л. Ставицька, О. Фоменко та ін.). Про вплив гендерних стереотипів на свідомість людини розмірковують, зокрема, О. Вороніна, Т. Данильченко, А. Кириліна, Н. Малишева, Т. Рябова. Як й інші дослідники, гендерний стереотип розуміємо як узагальнене в культурі уявлення про приписувані жінкам або чоловікам риси зовнішності, характеру, статусно-рольові ознаки тощо.

Гендерні стереотипи впливають на сприймання, запам'ятовування й інтерпретацію людиною інформації відповідно до сформованих у її свідомості уявлень про маскуліне та фемінне. Концепт *жінка* в його метафоричній репрезентації віддзеркалює низку властивих йому гендерних стереотипів, проте сам існує в ширшій мовній і дискурсивній парадигмі (фразеологія національної мови, реклама, мова ЗМІ тощо).

Проблема метафоричного вираження жінки постає майже в усіх лінгвогендерологічних студіях, проте на сьогодні немає спеціального дослідження, присвяченого з'ясуванню того, яким постає образ жінки в художньо-мовному прийомі, семасіологічній операції образного переосмислення; у форматі зафіксованого лексикографічними джерелами чи оказіонального переносного значення слова.

Ми підійшли до розв'язання цієї інтердисциплінарної проблеми з позицій лінгвокультурної та соціокультурної реконструкції гендерного концепту *жінка* в українській мові на матеріалі вторинних метафоричних номінацій, які об'єктивізують цей концепт. Цікавим і перспективним видається дослідження механізмів творення гендерно-маркованого метафоричного значення, змістового навантаження уподібнення та порівняння в цьому процесі, семантичного співвідношення прямого й переносного значень, джерел оцінного змісту в метафорі, роль образно-мотиваційних компонентів у метафоричному найменуванні осіб жіночої статі, а також архетипності, міфологічності метафоричних фемінітивів. Неабияке зацікавлення викликає вивчення механізму появи в метафоричному фемінітиві гендерно специфічних соціосем на певному суспільному та соціокультурному тлі.

Мета статті – приділити увагу метафорі як засобу вербалізації гендерних стереотипів та висвітлити семантичні і структурні аспекти функціонування метафоричних образів.

Матеріалом дослідження слугували: картотека метафоричних номінацій (далі – МН) осіб жіночої статі, сформована способом суцільної вибірки з тлумачних, діалектних, фразеологічних словників української мови, словників українського сленгу, етимологічного словника; різножанрові художні дискурси ХХ – початку ХХІ ст., спостереження за живим усно-розмовним мовленням.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше в українському мовознавстві комплексно проаналізовано систему МН на позначення жінки як одного із засобів образної вербальної репрезентації концепту *жінка* в українській лінгвокультурі.

У роботі концепт визначено як «складний ментальний комплекс» (В. Карасик), що містить, крім визначеності смислового змісту, ще й оцінку, ставлення людини до того чи того відображуваного об'єкта. Гендерний концепт *жінка* розглянуто як «багатомірне культурно значуще соціопсихологічне утворення в колективній свідомості, опредметнене в мовній формі» (В. Карасик), однією з форм втілення якого є метафора.

Метафорі належить чільне місце серед тих засобів виразності, що беруть участь у створенні образів, тому як мовне явище метафора здавна привертала до себе увагу дослідників. Семасіологічний підхід до вивчення метафори обґрунтовують у своїх працях Н. Арутюнова, О. Балабан, В. Виноградов, І. Ільїнська, О. Тараненко, О. Черкасова та ін.

Останнім часом, з'ясовуючи суть метафори, дослідники виходять за певні межі логічного й психологічного її розуміння, плідно працюють над формуванням лінгвістичної теорії цього явища. Визначальною в сучасному мовознавстві стала думка про метафору як явище семантичне, як новий зміст функції слова [1]. Своєрідність метафори полягає в її семантичній двоплановості, тобто у зіставленні «двох змістових планів – конкретного, старого, звичного та нового, переносно-фігурального, що виступає як засіб художньої зображальності» [2: 125]. Наявність двох планів значення метафори – переносного й мислимого (при цьому прямого) – зумовлена одночасним зіставленням значення слова з двома далекими одне одному поняттями, пов'язаними між собою третім, що має спільне з першим і другим; завдяки виявленню цього спільного формується «психологічна основа метафори, якою визначається і характер спільного семантичного елемента» [3: 9].

Інша група дослідників, серед яких В. Вовк [4: 47] і В. Гак [5: 25], розглядає метафору з позиції ономасіології й витлумачують її як засіб вторинної номінації. В. Вовк висловлює думку про те, що «метафора – це різновид вторинної лексичної номінації, що передбачає утворення значення на основі зіставлення двох предметів за загальною ознакою, виникнення якої гарантоване єдністю усіх частин практико-перетворювальної діяльності людини, а отже, єдністю процесів, що відбуваються в її свідомості» [5: 47; 6].

Дослідження метафори як різновиду вторинної лексичної номінації передбачає поєднання семантичного, граматичного та стилістичного аспектів у вивченні цього явища.

Метафору розглядають як полісемічне явище, що забезпечує вторинну номінацію об'єкта, який позначає. Лексичне значення метафори, як наголошує О. Балабан, «слід аналізувати в межах парадигматичних відношень вихідної та похідної одиниць.

Слід звертати увагу й на те, як виявляються денотативні семи в похідному значенні з вихідним (тобто поширюються, узагальнюються, замінюються та випадають ті чи інші змістові компоненти денотативної частини лексичного значення)» [7: 4]. Наприклад, образне значення МН *сова* ґрунтується на актуалізації архісеми «хижість» – те, що властиве птаху та вживається на позначення хижої жінки.

Метафоричне значення слова є явищем семантичним і водночас особливим типом похідного номінативного значення, що завжди містить у собі певну оцінку дійсності. Таке значення стає безпосередньою частиною семантичної організації слова як його компонент похідного типу. Отже, із часом утворився особливий шар метафоричних значень, який можна простежити в цілій системі різноманітних лексичних значень. Процес метафоризації слова став підґрунтям для розвитку його значення. Унаслідок цього процесу слово виступає динамічною одиницею [8: 22].

О. Тараненко наголошує на тому, що «метафора – це семантичний процес, при якому форма мовної одиниці чи оформлення мовної категорії переноситься з одного референта на інший на основі подібності останніх при відображенні свідомості того, хто говорить» [9: 108].

Для метафор характерна наявність спільного семантичного компонента (певний розвиток міркувань, думок).

У вторинних номінаціях створенням переносних значень за допомогою когнітивних процесів метафоризації досягається смислова місткість фемінних характеристик. Установлюються асоціації щодо подібності між властивостями об'єктів позамовного ряду і позначуваної особи. Метафоричні номінації – одна із форм реалізації творчої активності мовців, що має на меті образну характеристику та оцінку явищ дійсності [10].

Прикладами вторинної номінації з перенесенням внутрішньої схожості ознаки з одного предмета на інший можуть бути такі лексичні одиниці: слова, які характеризують поведінку та риси характеру людини [11: 78]. Наприклад, *тигриця* – самиця тигра; // перен., розм. Про жінку, що своєю поведінкою, рисами характеру нагадує цього звіра [12: X: 109] – поведінка тигриці/поведінка жінки. Діалектне *таголиця* «надоділива курка» → «про таку ж жінку» [13: 52]; у словнику української мови – *соко-туха* – «те саме, що курка» → «жінка, яка любить багато говорити; цокотуха» [12: IX: 441].

Варто зазначити, що експресія переносних значень різноманітна: позитивна оцінка значною мірою експлікується за допомогою орнітонімів (*лебідка, голубка, пташечка*), експресія негативної характеристики передається переважно завдяки метафоризації назв тварин (*корова, телиця, кобила*).

Н. Бойко слушно зауважує, що «метафоричні назви осіб відображають нестандартну поведінку людини, нетипові риси характеру. В основу емотивно маркованих оцінних іменників покладено специфічні зовнішні та внутрішні ознаки людини, акумульовані попереднім досвідом народу в серію образів, що всебічно кваліфікують й містять у собі стійку (здебільшого негативну) оцінку» [14: 294].

О. Цапок наголошує на тому, що саме відокремлення «зв'язку метафори з психічними і мисленневими процесами вплинуло на формування когнітивного підходу до її визначення» [15: 43]. Згідно з цим підходом метафору витлумачують як винятково когнітивне явище [16: 139; 17: 46; 18]. Деякі вчені, зокрема М. Джонсон, Дж. Лакофф, В. Телія, А. Ченкі, звертають увагу на «концептуальну функцію метафори», тобто метафора існує для виникнення концептів та їх мовної репрезентації.

Метафора як засіб концептуалізації жінки існує в системі парадигм, виявляється в системі структурно-семантичних моделей, співвіднесених із гендерними стереотипами та мікроконцептами.

У процесі розвитку метафоричного вираження концептів має місце «осмислення та переживання явищ одного роду в термінах явищ іншого роду» [19: 389]. На думку В. Телії, метафора є «найпотужнішим засобом формування нових концептів», тобто виявлення в мовній формі нового знання про світ – емпіричного, теоретичного або ж художнього засвоєння дійсності [17: 81].

Завдяки абстрагуванню, приміром, деяких ознак (неповороткість: *корова* – «(неповоротка) жінка, дівчина»; огрядність: *кобила* – «дівчина; жінка; огрядна дівчина або жінка»; незграбність, дурість: *дурна, як овечка* – про нерозумну жінку та ін.) слово починають вживати метафорично. Метафоричні характеристики, які з'являються внаслідок «абстрагування певних рис і якостей», не ведуть до відриву метафоричних значень від прямих, що позбавлені образності й виразності [6: 102].

Виявами метафоризації є розширення смислового обсягу слів, виникнення нових додаткових значень або смислових відтінків, тож метафоризація є важливим засобом формування переносних значень слів, зображувальна роль та експресивні властивості яких загальноновизнані [6: 98–99]. Наприклад, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зафіксовано набуття переносного значення в деяких лексемах: *видра* («хижий ссавець із цінним хутром темно-бурого кольору») → «про надмірно худорляву жінку» [20: 133] → *перен.* «енергійна й надмірно худа жінка» [21: 38]; *лань* («тварина родини оленів, струнка і дуже прудка») → «про струнку, тендітну жінку» [20: 606]; *лебідка* («самка лебедя») → «пестлива назва молодої жінки або дівчини» [20: 608; 12: 458] → *фолькл.* «уособлення тужної жінки» [22: 330].

У діалектному мовленні спостерігаємо набуття переносного значення в таких лексемах: *дримба* («український щипковий музичний інструмент, сила і висота звуку якого регулюються ротовою порожниною того, хто грає») [20: 327] → «жінка легкої поведінки» [21: 79]; *гиба* («стара корова») → «стара, немічна жінка» [21: 57]; *татолиця* («набридлива курка») → «набридлива жінка» [13: 52].

У сленгу фіксуємо такі метафоричні перенесення: *камбала* («морська пласка риба з очима на одному боці голови; цінна своїм м'ясом») [20: 517] → «жінка легкої поведінки» [23: 165]; *коза* («невелика рогата жуйна тварина родини порожнисторогих, що дає молоко, м'ясо тощо; самиця козла») → «про жваву, рухливу дівчину» [20: 551] → «дівчина або жінка» [24: 35] → *зруб., жарг.* «дівчина (жінка) легкої поведінки» [25: 213]; *курка* («свійська птиця, яку розводять на м'ясо і для одержання яєць; самка півня») [20: 598] → *зневажл.* «жінка як сексуальний об'єкт чоловіка» [25: 223].

У стилізованому розмовному мовленні, в опосередкованому авторському дискурсі, що «звучить з уст персонажів твору», також помітна тенденція до переносного вживання деяких одиниць. Зокрема, в індивідуально-авторській художній мові:

- *журавка* («самка журавля (журавель – великий перелітний птах із довгими ногами, шиєю і прямим гострим дзьобом, живе на лісових і степових болотах») [20: 371] → «жінка як супутниця життя»: *Не жаль було себе [Данила] і своєї молодості, а жаль було всього скривдженого світу і своєї журавки* [Мирослави], *і рук своїх, які ще її досі не нарobiliся ділечка* (М. Стельмах «Чотири броди», с. 43);

- *горобчик* («маленький сірий птах, який живе поблизу житла людини») [20: 255] → «дуже рухлива, спритна жінка»:

– *Я тобі не потрава, – буркнула Світлана, звиваючись у кільці його рук, немов верткий горобчик у долоні птахолова. – І не напій.*

– Ні. Ти любов моя. Моя любов... Коли я спрагу втамую, буде спраглою душа; коли утішу плоть, мій дух блукатиме голодний. Лише кохання наділяє тим, чим не наділять ні питво, ні їжа... (Н. Очкур «Містичний вальс», с. 190);

- кізка («невелика рогата жуйна тварина родини порожнисторогих, що дає молоко, м'ясо тощо; самиця козла») [20: 539] → «вродлива, приваблива для чоловіків жінка»: *А воно, це дурне дівчисько, і справді кізка нівроку, позиркують в її бік і безбороді козлики, і рогаті одружені козли, та й навіть цапи, яким вже давно пора на цвинтарі тліти, а не жінок очима мацати* (В. Врублевський «Текля з Марією та ще хтось третій», с. 92).

У живому спонтанному усно-розмовному мовленні: *пасочка* («солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до Великодня») → «пишнотіла жінка» [20: 892]; *карамелька* («одна цукерка карамелі») [20: 523] → «жінка, яка вчасно вмє виконати роботу і як слід відпочити, при цьому отримуючи максимальну насолоду».

Специфічною ознакою метафоризації є те, що переносні значення є образно-фігуральними й виконують функції характеристики. У метафорах простежується своєрідне внутрішнє зіставлення [6: 103]. Зазвичай на основі «опорного» слова, що має переносне значення, з'являються похідні від нього слова, у яких також наявна метафоричність [6: 111].

Л. Дмитришин, класифікуючи типові метафори поетів «Празької школи», застосовує кілька критеріїв. Перший – загальний – протиставлення абстрактного конкретному. Наприклад, дослідниця вважає, що явища суспільного життя, внутрішній світ людини позначаються абстрактними метафоричними словосполученнями, а пейзаж, предмети, зовнішність людини – конкретними. Другий важливий напрям метафоричних перенесень – рух від живого до живого і навпаки, від живого до неживого [26: 19].

Ще від античних часів відомі чотири типи метафор: 1) заміщення живого живим; 2) заміщення неживого неживим; 3) заміщення неживого живим; 4) заміщення живого неживим.

Г. Складаревська визначає, наприклад, такі напрями, за якими найчастіше відбувається метафоризація :

- предмет → предмет;
- тварина → людина;
- людина → людина;
- предмет → людина;
- предмет → фізичне явище;
- предмет → психічне явище;
- предмет → абстрактне поняття;
- фізичне явище → психічне явище (цит. за: [11: 80]).

У сучасних теоретичних дослідженнях сформовано два основні підходи до вивчення вторинних номінацій: 1) джерело лексичної метафоризації – світ реальних явищ (серед реальних явищ виділили явища природи, зокрема *архетипна природна стихія – вода, небесне тіло, сонце, вогонь*, та предметів);

2) «центр тяжіння» метафори – людина та все, що пов'язане з її життям [11: 82–83].

Оскільки йдеться про жінку, то природно, що в дослідженні ми застосовуватимемо два типи метафор: заміщення живого живим, до якого належать такі парадигми на позначення концепту *жінка*, як *жінка – тварина (телиця, киця та ін.)*; *жінка –*

птаха (курка, сокотуха, голубка, зозуля, сорока та ін.) та заміщення живого неживим, яке забезпечують різні типи артефакти культури, що координують з парадигмами на зразок *жінка – міфічна істота* (ангел, богиня та ін.); *жінка – артефакт* (писанка, бунда, вириня; пампушечка, свіжина, перлина, діамант тощо).

Тип перенесення *людина – людина* співвідноситься з антономазією (Дульсієня – кохана жінка), яку вважають різновидом метонімії, тому такі номінації не є об'єктом нашого аналізу.

Оцінний момент установлює співвідношення з експресивним значенням слова та стає помітним у ставленні національно-культурної спільноти до того предмета чи явища, з яким порівнюється та чи та особа.

Серед метафор, які розглядатимемо, основну питому вагу мають метафоричні одиниці двох груп: тварина → людина, предмет → людина.

Перша група ґрунтується на метафоричному перенесенні *тварина → людина*. Популярною моделлю МН є зооморфна метафора, когнітивним джерелом якої слугують тварини, риси зовнішності, особливості поведінки яких переносяться на людину.

Зооморфічна лексика, як і відпредметні назви людини, дає оцінку характеристику жінці, виокремлюючи одну якусь особливу ознаку тварини з-поміж інших. Так, у зазначених лексичних одиницях увиразнено певну семантичну ознаку на тій підставі, що окрема тварина може бути носієм різних людських рис. Побутує думка, що зооморфізми також несуть на собі відображення національно-культурної асоціативної системи. Зооморфні образи впродовж свого існування віддзеркалювали світогляд, культуру та мовний смак певної епохи. Пор.: «Образи звірів, птахів, плазунів, комах, земноводних, риби... відіграють у міфології, фольклорі, літературі, малярстві, емблематиці важливу роль символів, виступають репрезентантами неповторного суспільного і культурного світогляду людини у конкретні історичні епохи» [27: 11].

Зооморфні метафори відображають національно-культурну специфіку світобачення певного народу. Є. Вольф виділяє оцінну функцію метафори та стверджує, що постійні оцінні конотації містять метафоричні перенесення типу *тварина – людина*. «Мета цих метафор – приписати людині певні ознаки, які переважно завжди мають оцінний смисл, бо перенесення на людину ознак тварин має на увазі оцінні конотації. Самі назви тварин оцінки не містять» ([цит. за: [28]).

Т. Єщенко розглядає «метафору-оживлення як спосіб концептуалізації та семантико-стилістичної індивідуалізації світу в сучасній поезії». Авторка у своєму дослідженні виділила такі семантичні типи метафор: метафора-*оживлення* (антропо-, зоо-, ботано-, химероморфна метафора), метафора-*опредметнення*, метафора-*синестезія*. Нас цікавить саме зооморфізація, яка «охоплює оживлення абстрактно-філософських категорій, предметів і явищ, семема яких збагачується семою «тотожний тварині, птахові, риби тощо» [29: 9].

Утворюючи вторинні номінації, кожна мовна спільнота в тій чи тій лексичній одиниці виділяє найбільш характерну семантичну ознаку, на основі якої відбувається метафоричне перенесення [11: 82]. Пор., наприклад, *зозуленька* – нар.-поет. «пестливе звертання до дівчини, жінки» [12: III: 678] і зневажливе, брутальне: *жінка – кобила, свиня, корова, курка, овечка* тощо. Слово *кобила* фігурує як метафора жінки в різних словниках. Наприклад, СУМ подає таке значення: «дівчина; жінка; огрядна дівчина або жінка» [12: IV: 178], яке дублюють словники молодіжного сленгу: *кобила* – «про

високу на зріст огрядну жінку» [23: 200–201]; *кобила* – «жінка чи дівчина, переважно тілиста» [24: 34].

Друга група заснована на метафоричному перенесенні *предмет* → *людина*. І. Нестеренко зауважує, що «непрямі найменування здебільшого даються предметам домашнього вжитку».

Предметні артефакти втілюють концепт *жінка* в таких мікроконцептах:

1. «Зовнішні характеристики»:

- концептуальний аспект «Вік жінки»: концептуальна ознака віку «*молода / стара*» (стара жінка – *пудло*);
- концептуальний аспект «Зовнішність»: концептуальна ознака «*висока/низька*» (висока жінка – *драбина, шворка, жердина, штахета, тичка, штангль*); концептуальна ознака «*огрядна/худа*» (худа жінка – *драбина, шворка, жердина, штахета, дошка*); концептуальна ознака «*естетично одягнена жінка*» (фарбована, розмальована, барвисто одягнена жінка – *писанка*; гарна жінка, схожа на іграшку вбранням і виглядом, – *лялька*).

2. «Внутрішні характеристики»:

- концептуальний аспект «Емоційно-психологічні характеристики»: концептуальна ознака «*мовна поведінка*» (жінка, схильна до пліткарства, – *митка, мійка*; жінка, яка швидко говорить, – *січкаря*).

3. «Соціальні характеристики»:

- концептуальний аспект «Реляційні характеристики, що виявляються у ставленні до чоловіка»: концептуальна ознака «*покинута чоловіком жінка*» (жінка, яка є забавкою для чоловіка, – *іграшка*);
- концептуальний аспект «Соціально-сексуальні характеристики»: концептуальна ознака «*жінка легкої поведінки, повія*» (*подушка, мітла, вириня, підстилка, ганчірка*); концептуальна ознака «*жінка як об'єкт чоловічого сексуального інтересу*» (жінка, яка легко погоджується на статеві контакти, – *вириня*; жінка як статевий партнер чоловіка – *матрас*); концептуальна ознака «*розпусна, легкодоступна, хтивва*» (легкодоступна жінка – *подушка*); концептуальна ознака «*зручна, присмна в спілкуванні*» (таку жінку називають *матрацик*).

Метафоричні значення осмислюються щоразу як нові, це пояснюється семантичною природою метафори. Наприклад, у парадигмах *жінка* – *тварина*, *жінка* – *артефакт*, *жінка* – *міфічна істота* тощо для вживання в переносно-фігуральному значенні беруться лише якісні ознаки, елементи характеристики. Саме в певному контексті вони отримують індивідуальне смислове наповнення. На думку В. Вовк, МН увиразнюється за умови, якщо вона пропонується в зіставленні, це дає змогу чіткіше виділити переваги одного й недоліки іншого предмета обговорення [4: 55].

Слова *свиня, корова, овечка* вживаються на основі своєрідних аналогій, зіставлень, унаслідок чого якості й властивості одного предмета ніби переносяться на інший.

До лексико-семантичної групи *РЕАЛІЇ ПОБУТУ* в межах парадигми *жінка* – *артефакт*, приміром, належить мікрополе *жінка* – *постільні аксесуари*, яке охоплює такі МН: *підстилка, подушка, вириня, матрацик (матрас), ковдра*. Метафорична семантика мікрополя *жінка* – *постільні аксесуари* віддзеркалює погляд на жінку як сексуальний об'єкт на основі узагальненої семи «те, що підкладається під кого-небудь».

На позначення жінки легкої поведінки вживається МН *підстилка* – «те, що підстиляється, підкладається під кого-, що-небудь або стелиться на чомусь» → «хвойда, шльондра» [20: 966]. Слово *подушка* «набитий пухом, пір'ям, сіном та ін. мішок, який використовується як м'яка підстилка під голову, для сидіння та інших

цілей» [20: 1011], у МС вживається як метафора на позначення жінки легкої поведінки, повії [23: 264].

У діалектах слово *вириня* «простирадло» є метафорою на позначення жінки, яка легко приймає до свого дому мужчин [13: 42]. У МС слово *матрас* «м'яка товста підстилка для лежання» [23: 652] вживається із жартівливо-іронічним відтінком і передає значення «жінка як статевий партнер чоловіка» [23: 214].

Л. Макаренко в дисертаційній праці акцентує увагу на тому, що «в метафорі пряме і переносне значення, різнорідні асоціації об'єднуються внутрішньо, і це зумовлює її образну новизну і цілісність. Реальні ознаки переплітаються з переносними, змішуються ознаки образу та значення, доповнюючи і збагачуючи одна одну. Втрачається ізольованість, відокремленість одного й іншого поняття – з'являється єдиний образ» [30: 26].

Отже, смислова й емоційно-оцінна місткість приписуваних жінці ознак і характеристик акумульована у вторинних номінаціях, що засвідчують когнітивні схеми метафоричного переосмислення на основі архетипних символів жіночості (*вода, сонце, вогонь*), національних фольклорних символів (номінації тварин, птахів, рослин), метафоричних універсалій на позначення жінки (взуття, їжа). Узуальні та okazіональні метафори на позначення жінки наявні в різнотипних страхах української мови.

Запропонована модель аналізу культурного концепту за даними його метафорично-образної репрезентації та проведене дослідження метафоричного вираження концепту *жінка* в українській мові не претендують на вичерпність аналізу. Використаний у роботі підхід може бути застосований для докладнішого дослідження МН на ширшому текстовому матеріалі чи матеріалі певного історичного періоду, а також може прислужитися для порівняльно-зіставного підходу до вивчення МН на матеріалі кількох мов.

1. *Заворотна Т. П.* Іменні метафоричні словосполучення (на матеріалі творів укр. рад. письменників) / Т. П. Заворотна. – Чернівці : ЧДУ, 1983. – 60 с.
2. *Мова і час* / [С. Я. Єрмоленко, Г. М. Колесник, К. В. Ленець, А. Ф. Марахова та ін.]. – К. : Наук. думка, 1977. – 236 с.
3. *Шилина А. Г.* Лингвистический анализ феминистских текстов / А. Г. Шилина // *Культура народов Причерноморья*. – 1998. – № 3. – С. 278–283.
4. *Вовк В. Н.* Языковая метафора в художественной речи: Природа вторичной номинации / В. Н. Вовк. – К. : Наук. думка, 1986. – 142 с.
5. *Гак В. Г.* Метафора: универсальное и специфическое / В. Г. Гак // *Метафора в языке и тексте*. – М. : Наука, 1988. – С. 11–26.
6. *Ефимов А. И.* Стилистика художественной речи / А. И. Ефимов. – М., 1957. – С. 98–33.
7. *Балабан О. О.* Метафора як семантична універсалія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15 / О. О. Балабан. – Донецьк, 2006. – 20 с.
8. *Ващенко В. С.* Українська лексикологія. Семантико-стилістична типологія слів : посіб. для студ.-філол. / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1979. – 127 с.
9. *Тараненко А. А.* Языковая семантика в её динамических аспектах : монографія / О. О. Тараненко. – К. : Наук. думка, 1989. – 256 с.
10. *Русская разговорная речь. Фонетика, морфология, лексика, жест* / [отв. ред. Е. А. Земская]. – М. : Наука, 1983. – 238 с.
11. *Волошина А. В.* Безеквівалентна і фонова лексика у східнослов'янських мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / А. В. Волошина. – Кіровоград, 2001. – 195 с.
12. *Словник української мови : в 11 т.* / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
13. *Бевка О.* Словник – пам'ятник / О. Бевка. – Ніредьгаза, 2004. – 178 с.

14. *Бойко Н. І.* Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія / Н. І. Бойко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. – 552 с.
15. *Цапок О. М.* Мовні засоби репрезентації концепту краса в поезії українських шістдесятників: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. М. Цапок. – Черкаси, 2003. – 191 с.
16. *Піщикова К. В.* Стратегії домінування в аргументативному дискурсі: гендерний аналіз (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / К. В. Піщикова. – Х., 2003. – 19 с.
17. *Телия В. Н.* Метафора как модель смыслопроизводства и её экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 26–52.
18. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия ; [отв. ред. А. А. Уфимцева] ; АН СССР. Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
19. *Лакофф Дж., Джонсон М.* Метафоры, которыми мы живём / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры : сборник. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387–415.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В'ячеслав Тимофійович Бусел (уклад. та голов. ред.). – К. : Перун, 2005. – 1728 с.
21. *Сабадош І. В.* Словник закарпатської говірки села Сокириця Хустського району / І. В. Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.
22. *Жайворонок В. В.* Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
23. *Ставицька Л.* Український жаргон: словник / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 496 с.
24. Український молодіжний сленг сьогодні / Юрій Мосенкіс (ред. та автор післямови), Світлана Пиркало (уклад.). – К. : Мова та історія, 1999. – 87 с. – (Дослідницький семінар «Мова та історія»).
25. *Ставицька Л. О.* Українська мова без табу: словник нецензурної лексики та її відповідників / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2008. – 454 с.
26. *Дмитришин Л. Я.* Метафоричні структури у творчості поетів Празької школи : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. Я. Дмитришин. – Луцьк, 2006. – 285 с.
27. *Сліпушко О.* Давньоукраїнський бестіарій / О. Сліпушко. – К. : Дніпро, 2001. – 144 с.
28. *Голодов А. Г.* Зооморфные метафоры в разговорно окрашенной специальной лексике и проблемы их перевода (на материале разговорного варианта немецкого языка футбола) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-79781.html>.
29. *Єщенко Т. А.* Метафора в українській поезії 90-х років ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Т. А. Єщенко. – Запоріжжя, 2001. – 18с.
30. *Макаренко Л. В.* Поліфункціональність метафори в поезії Юрія Клена : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Л. В. Макаренко. – Житомир, 2007. – 174 с.

METAPHOR AS A MEANS OF GENDER STEREOTYPE VERBALIZATION

Tetiana Sukalenko

*National University of State Tax Service of Ukraine
31, Karla Marksa Str., Irpin, Kyiv Region, 08201, Ukraine
sukalenko_78@mail.ru*

The article identifies the mechanisms of generating feminine marked metaphorical meaning, the semantic correlation of direct and transferred meanings, the sources of evaluative content in metaphor, the role of figurative motivational components in metaphoric nomination of females, the archetype and mythological nature of metaphoric feminities.

Key words: gender concept *woman*, gender stereotype, metaphor, metaphoric nomination, image paradigm, lexical semantic group, microconcept, conceptual aspect.

МЕТАФОРА КАК СРЕДСТВО ВЕРБАЛИЗАЦИИ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ

Татьяна Сукаленко

*Национальный университет государственной налоговой службы Украины
ул. Карла Маркса, 31, г. Ирпень Киевской области 08201, Украина
sukalenko_78@mail.ru*

В статье раскрыты механизмы создания феминно маркированного метафорического значения, семантическое соотношение прямого и переносного значений, источники оценочного содержания в метафоре, роль образно-мотивационных компонентов в метафорическом наименовании лиц женского пола, архетипность, мифологичность метафорических феминитивов.

Ключевые слова: гендерный концепт *женщина*, гендерный стереотип, метафора, метафорическая номинация, образная парадигма, лексико-семантическая группа, микроконцепт, концептуальный аспект.

Стаття надійшла до редколегії 18.06.2010

Прийнята до друку 17.09.2010